

A. GIRDENIS

**DĖL VIENO PRIELINKSNIO FORMOS XVIII a.
ŠIAURĖS ŽEMAIČIŲ KRETINGIŠKIŲ TARMĖJE**

1. 1759 m. „Ziwate“, parašytame pajūrio žemaičių kretingiškių tarmės pagrindu¹, priešakinės eilės balsiai žymimi trimis grafemomis (neskaitant „nosinio“ *e*): *i*, *y* ir *e*. Balsė *i* reguliariai atstovauja kretingiškių aukštutinio pakilimo fonemoms */i/* ir */i/* (< **-ī*, **-in*), pvz.: *awkftibes* VII,1 (4x) ~ *aukštības* ‘aukštybės’², *dewinioleka* 332,27 ~ *devi-nūoleka* ‘19’, *dydiby* 197,1 ~ *dėdībė* ‘didybė’, *prisz* V,14 (42x) ~ *priš* ‘prieš’, *yfzgintas* 79,13 ~ *ėžgintas* ‘išgintos’, *awksztefnis* 32,1 (2x) ~ *aukštėsnis* ‘aukštesnis’, *Awkfciawfi* 1,5 ~ *aukščiausī* ‘(vyr. g.) aukščiausia’, *awfis* 326,14–15 ~ *āusis* ‘ausys’, *dqtis* 102,25 ~ *dontis* ‘(dgs. gal.) dantis’, *linkfmyni* 30,2–3 ~ *līnksmėni* ‘linksmi’. Raidė *y* reiškia kretingiškių trumpąjį ar dėl kirčio kiek pailgėjusį */e/*, kuris, kaip žinome, gali būti labai įvairios kilmės, pvz.: *apwylkty* 195,25 (2x) ~ *apvėlkte* ‘apvilkti’, *pyrmyjy* 281,23 ~ *pėrmėjė* ‘pirmieji’, *tykrus* 213,18 (5x) ~ *tėkros* ‘tikras’, (*-y = /e/ < i*), *kalty* 147,7 ~ *kaltė* ‘kalti’, *puykiawfy* 5,23 ~ *poikaūsė* ‘puikiausi’, *wyfy* 1,19 (136x) ~ *vesė* ‘visi’ (*-y = /e/ < *-ē ≤ *-ei*), *drawgy* 24,23 ~ *draugė* ‘draugė’, *garby* 9,23 (10x) ~ *garbė* ‘garbė’, *gieramy* 305,4 (4x) ~ *gėramė* ‘geramė’, *placiofy* 312,2 ~ *plačiuosė* (*plačiuosė*?) ‘plačiuose’ (*-y = /e/ < *-én*), *garby* 1,14 (67x) ~ *gārbe* ‘garbė’, *kaltiby* 189,1 (3x) ~ *kaltībė* ‘kaltybė’, *fudegyny* 224,25 ~ *sodėgėnė* ‘sudeginė’ (*-y = /e/ < *-eñ*), *bragy* 70,17 (2x) ~ *brōngė* ‘brangia’, *ne afzry* 223,25 (2x) ~ *neašrė* ‘neaštria’, *Pony* 295,18 ~ *puonė* ‘(su) ponia’, *fzyrdy* IV,34 (7x) ~ *šėrdė* ‘širdžia, širdimi’ (*-y = /e/ < *-jān*), *afzry* 27,2 (2x) ~ *āšrė* ‘aštria’, *gyry* 45,11 ~ *gėrė* ‘giria, tyrus’, *funky* 18,26 (7x) ~ *sūnke* ‘sunkia’ (*-y = /e/ < *-jāñ*), *Diewy* 11,14 (46x) ~ *dievė* ‘(šksm.) dieve’, *Pony* V,33 (109x) ~ *puonė* ‘pone’, *Tiewy* 103,23 (4x) ~ *tiėvė* ‘tėve, tėvai’ (*-y = /e/ < *-e* [?]). Su *y* rašomas ir dvibalsis [*ei*] = aukšt. *ie* (< **-ē ≤ *-ei*), pvz.: *anyi* 20,18 (80x) ~ *anėi* ‘jie’, *dyina* 113,18 (8x) ~ *dėinà* ‘diena’.

¹ Smulčiau apie šį raštijos paminklą ir jo tarminį pagrindą žr. *Baltistica*, 1972, t. 8(2), p. 173–178. Šiuo metu tam pagrindui artimiausia atrodo Kaštenos šnekta. Apie „Ziwato“ žodžio galo vokalizmą, remdamasis beveik identišku suprasliškiu 1787 m. leidiniu, yra rašęs jau Būga (žr. *Būga K. RR. — V.*, 1958, t. 1, p. 558–577).

² Čia ir toliau nurodoma tik ta vieta tekste, kurioje pavyzdys pavartotas pirmą kartą. Toliau (skliaustuose) pateikiamas formos dažnumas (jeigu ji pavartota bent du kartus) ir (po tildės) hipotetinis fonetinis jos atitikmuo, daugeliu atvejų sutampantis su dabartinių kretingiškių tarimu. Kirčio atitraukimas nefiksuojamas, nes, pirma, jis nėra distinktyvinis fonologinis reiškinys ir, antra, neišku, ar kretingiškiai XVIII amžiuje jį jau pažino.

myikt. 106,9 (2x) ~ *mēikt* 'miega', *šwyifibe* 4,26 (74x) ~ *šveisibe* 'šviesybė'. Raidė *e* vartojama šiaip jau įprastinė reikšme, bet žodžio gale ji sistemingai rašoma ir vietoj dabartinio /e/ (ar [e]), kilusio iš *-ē arba *-iā, pvz.: vns. vard. *Deywifte* 163,1 (3x) ~ *deiviste*³ 'dievystė, dieviškumas', *kaltibe* 48,9 ~ *kaltibe* 'kaltybė', *neđre* 205,26 ~ *nēndre* 'nendrė', *saldibe* 221,9 ~ *saldibe* 'saldybė', *szwete* 17,9 (12x) ~ *švęnte* 'šventė' (plg. vns. gal. *Deywifty* 59,1 (3x), *neđry* 205,24, *Saldiby* VII,6 (3x), *szwety* 16,28) (-e = /e/ < *-ē), dgs. gal. *akieles* 33,3 ~ *akelės*, *kaltibes* 215,22 (2x) ~ *kaltibes* 'kaltybes', *medes* 45,21 ~ *medės* 'miškus', *rikfztes* 201,24 ~ *rikštės* 'rykštės', *szwetes* 80,6 (2x) ~ *šventės* 'šventės' (-e = /e/ < *-ē), vns. kilm. *Brole* 60,25 (3x) ~ *brūole* 'brolio', *gyres* 42,4 (14x) ~ *gėres* 'girios, tyrų', *krawje* 16,20 (21x) ~ *krājuje* 'kraujo', dgs. vard. *kojes* 70,16 (2x) ~ *kūojės* 'kojos', *tokies* 219,20 (2x) ~ *tūokės* 'tokios' (-e = /e/ < *-iā), vns. vard. *pradie* 17,23 ~ *pradė* 'pradžia', *tokie* 75,9 (6x) ~ *tūkė* 'tokia', dgs. gal. *kojes* 69,22 (34x) ~ *kuôjės* 'kojas', *tokies* 122,14 (2x) ~ *tuôkės* 'tokias' (-e = /e/ < *-iā). Taigi „Ziwato“ tarmės žodžio gale kontrastavo ne du priešakinės eilės balsiai kaip dabar (/i/ : /e/), o trys (/i/ : /e/ : /e/). Dabartiniai kretingiškieji galūnėse atvirojo /e/ nebeturi.

Mums ypač svarbu įsidėmėti tai, kad „Ziwate“ gerai skiriamos fonemos /i/ ir /e/: kaip jau sakyta, pirmoji nuosekliai žymima raide *i*, antroji – raide *y*. Kad tvirčiau tuo įsitikintume, palyginkime dar šias minimaliąsias poras: *afzri* 46,7 (7x) ~ *āšri* 'aštrų' : *afzry* 27,2 (2x) ~ *āšrė* 'aštrią', *gyli* VI,29 ~ *gėli* 'gilų' : *gyly* VI,15 ~ *gėlė* 'gilia', *paskutyni* 144,17 (3x) ~ *paskotėni* 'paskutini' : *paskutyny* 131,1 – 2 ~ *paskotėnė* 'paskutinė', *pati* 116,8 (2x) ~ *pāti* 'patį' : *paty* 71,27 ~ *pātė* 'pačią', *funki* 32,17 (5x) ~ *sūŋki* 'sunkų' : *funky* 18,26 ~ *sūŋkė* 'sunkią', *debesys* 89,11 ~ *debesės* 'debesis' : *debesis* 333,15 ~ *dėbėsis* 'debesys', *zlastys* 135,18 (6x) ~ *zlastės* 'pyktis' : *zlastis* 158,15 (8x) ~ *zlastis* 'pykčius'⁴.

³ Čia *ei* ≠ [ei], nes tas dvibalsis rašomas tik digrafu *yi* (žr. aukščiau minėtus pavyzdžius *anyi* ~ *anėi* ir kt.).

⁴ Toks šių fonemų žymėjimas šiaurės žemaičių teritorijoje išsilaikė iki pat XX a. pradžios (maždaug iki 1905 m.) (plg. Girdenis A., Piročkinas A. Jonas Jablonskis – dialektologas. – Kalbotyra, 1977, t. 27(1), p. 33). Ypač gerai tai matyti iš epitafinių įrašų, kuriuos esu surinkęs įvairiose šiaurės žemaičių vietose, pvz.: *OMŽYNATILSI* ~ *omženàtilsi* (1896), *DULKYS* ~ *dólķes* (1901) Als, *BALONDY* ~ *balōndė*, *PARSYSKIRY* ~ *pársėskirė* (1888) Dr, *WYSUN* ~ *vėsūn* (1876), *SORBLY* ~ *sōrble* 'Surblio' (1887) Gršl, *METUSY* ~ *mētūsė* (1872), *MYRUSY* ~ *mėrōsė* 'mirusio' (1876), *GROUDY* ~ *grōudė* 'gruodžio' (1902) Kl, *BYN* ~ *bėn* 'bent', *DYINO* ~ *dėinuō*, *SYIKE* ~ *sėike* 'gruodžio' (1883) Krt, *NUMYRY* ~ *nūmėrė* (1830), *NEUŽMYRSZTU* ~ *neōžmėršto* (1872) Krtn, *PASYMELSTY* ~ *pasēmėlstė*, *SYJKY* ~ *sėike* 'gruodžio' (1892) Lc, *YŠZEJY I ANOU WIECZNASTI* ~ *ėšėjė i-anōu viečnasti* (1874), *ATYLSI* ~ *atėlsi* (1895) Lnk, *PARSYSKIRY SU TOUMI SWIETU* ~ *pársėskirė sō-tōūmi sviētō* (1876) Ms, *MYROSY* ~ *mėrōsė*, *MIENESY* ~ *mienesė* 'mėnesio' (1896) Nt, *MYRY* ~ *mėrė* (1883) Plt, *NEUZMYRSZK DUSZELYS* ~ *neōžmėršk du-šėlės* (1880) Rt, *DUKTERYJS* ~ *dōķterėis* (?), *BYRŻELY* ~ *bėržełė* (1902)

2. Priėjus išvada, kad „Ziwato“ *i* reiškia kretingiškių fonemą /i/ (<*-ī, *-in) ir *y* – kretingiškių fonemą /e/ (<*i*, *-ē, *-en, *-ian), krinta į akis savotiška prielinksnio *i* atitikmens rašyba. Daugeliu atvejų jis rašomas ne laukiama raide *i* (*I*), o fonemai /e/ atstovaujančia *y* (*Y*), pvz.: *Tujaws šiunte y Betlejem, idant fu sawa lazdu ateytum y Bažničių* 9,12–13 ~ *tujāus šūnte e betlejem* (?), *idānt sō sāva lazdō atē(i)tōm e bažniče*, <...> *y numus sawa y Miesta Nazareth pagrīza* 22,3–4 ~ *e nomūs sāva, e miesta nazaret* (?) *pagrīza*, <...> *Dušie tawa swęciawse, y atklanes Peklas, y tamfibes mufitum eyty, y macy pyktos Dwafes* 129,11–13 ~ *duššē tāva švenčause e atklanēs pēklas, e tomšībēs mōsi·tōm ē(i)te, e māce pēktūos dvāses*. Iš visų 506 šio prielinksnio pavartojimų *y* (*Y*) rašoma 481 kartą – laukiamasis *i* (*I*) pasitaiko tiktai 25 kartus, pvz.: *I rąkas tawa, adudu Dušiy muna: i tas rąkas Szweciawfes* 307,10–11 ~ *i roņkās tāva adouđō dūšē mōna, i-tās roņkās švenčausēs*. Taigi *y* (*Y*) = /e/ sudaro 95,1% visų prielinksnio pavartojimų (95% patikimumo intervalas – 93,1 ÷ 96,8%⁵), *i* = /i/ – vos 4,9% (patikimumo intervalas – 3,2 ÷ 6,9%).

Kartais raide *y*, kartais *i* rašomas ir atitinkamas veiksmažodžių priešdėlis⁶, plg.: *yfakie* 155,1 ~ *ēsākæ* ‘įsakė’, *y smega* 205,17 ~ *esmēga* ‘įsmigo’: *igity* 319,15 ~ *igīte* ‘įgyti’, *iwinioje* 252,11 ~ *ivi·nūoje* ‘įvyniojo’, *i žiegyma* 285,17 ~ *ižengēma* ‘įžengimo’. Bet ši kartą gerokai dažnesnis yra *i*, o ne *y*: *i* priešdėlio pozicijoje pavartotas 105 kartus (76,6% visų atvejų; patikimumo intervalas – 69,3 ÷ 83,4%), *y* šioje pozicijoje pasitaikė tik 32 kartus (23,4% visų atvejų; patikimumo intervalas – 16,6 ÷ 30,7%). Alomorfas *i* beveik visada (98 kartus iš 105, t. y. 93,3% atvejų) rašomas kartu su žodžių šaknimis⁷, tuo tarpu *y* dažniau būna atskirtas nuo šaknies (17 kartų iš 32, t. y. 53,1% atvejų), plg. dar: *y dawzie* 183,1 ~ *ēdāuze* ‘įdaužė’, *y eysfema* 51,28 ~ *ēē(i)sema* ‘įeisime’, *y musztum* 206,4 ~ *emūštōm* ‘įmuštų’.

Įvertinus *y*(-) ir *i*(-) dažnumų prielinksnio ir priešdėlio pozicijose skirtumą vadinamuoju *u* kriterijumi, paaiškėja, kad tas skirtumas statistiškai labai reikšmingas (reikšmingumo lygmuo $P \ll 0,001$). Statistiškai reikšmingas ir atskirai rašomų priešdėlių *y*(-) ir *i*(-) dažnumų skirtumas ($P < 0,001$). Tai aiškiai rodo, kad pagrindinė reliatyviai savarankiškos morfemos – prielinksnio – forma XVIII a. vakarinių kretingiškių tarmėje buvo /e/, nesavarankiškai vartojama

Slnt, *UMŽYNA ATYLSI* ~ *ōmžena atēlsi* (1901) Šts, *MYRY* ~ *mēre* (1905) Žd, *WYITO* ~ *vēitūo* (1837) Žeml (Ukrinaī).

⁵ Statistiniai skaičiavimai buvo atliekami pagal formules, randamas knygoje: Урбах В. Ю. Статистический анализ в биологических и медицинских исследованиях. — М., 1975.

⁶ Kelis kartus pasitaikė ir archaiškesnė to priešdėlio forma *in-*: *inteyk* 328,25 ‘įteik’, *intykies* 273,6 (2x) ‘įtikės’, *ne intikies* 273,7 (pateikiami visi pavyzdžiai).

⁷ Pažymėtina, kad net prielinksnis (ne priešdėlis), rašomas grafema *i*, kartais suliejamas su savo linksniu, pvz.: *itą kieli* 45,4 ~ *i tōn kēli* ‘į tą kelią’, *ipakufas* 159,18 ~ *i pakosās* ‘į pagundas’, *itas rąkas* 307,13 ~ *i tās roņkās* ‘į tas rankas’. Vadinasi, „Ziwato“ vertėjo kalbos jausmui morfema (teisingiau kalbant, alomorfas) *i* buvo toks pat nesavarankiškas elementas, kaip ir priešdėlis.

morfema – priešdėlis – dažniau turėjo būti realizuojama kaip /i/. Dėl to kartais atvirai ištariamasis priešdėlis galėjo būti suvokiamas ir rašomas kaip su šaknimi nesuaugęs elementas, iš esmės tapatus prielinksniui. Vadinasi, tarp alomorfo /e/ ir alomorfo /i/ egzistavo santykis, artimas papildomajai distribucijai: kur dažnesnis buvo /e/, ten retai tepasirodydavo /i/, kur dažniau pasirodydavo /i/, ten /e/ pasitaikydavo tik kaip okazionalizmas.

3. Šiuo metu vakariniai kretingiškiai pažįsta tik prielinksni ir priešdėlį *i(-)*, pvz.: *so kėstiems nēšte eš jāuje – ko.r i žāg(a) ar int kūtes – tēi bōw(a) dėktė dā.rbā; ta lōbō vōndini atšēldīšo, i vān(a) idiešo to(u) vāka* Dr; *i kūoš(ē) ispaū(s) sēlkēs, e vālgī.sēm; imāiš(a) i šēlta vōndini, ided ō.ŋglūm* Krt, *er eškīele tat i tūoki pāpōšīni; isepēls i tu. kūošes vēdōri, i dōube – e mē.rkīs i tu. šmōntā* Krtn; *e židā lōb tūjāu pērkte e vēšte i-tōrgūs; vēina kārta nuwažōūjō i ōūgās i lātveje* Plng⁸. Ir kiti šiaurės žemaičiai vartoja tik prielinksni ir priešdėlį *i(-)*. Mano turimais duomenimis, vienintelę išimtį sudaro Nevarėnų šnektas, kurioje tam tikrais atvejais priešdėlio pozicijoje pasakomas *ę- ‘i’*, pvz., *bōya giñūoče padviesusi kumēle <...> – už-rejūos er ēkase*. Iki šiol buvau tvirtai įsitikinęs, kad šis variantas yra paprastas hiperizmas, atsiradęs dėl šnektų, turinčių priešdėliuose ir šiaip proklitikuose tik /i/, /u/⁹, ir šnektų, galinčių tose morfemose turėti ir /e/, /o/, sąveikos. Pagal modelį *išlek ‘išlekia’ : ēšlek, isīnēs ‘išsineša’ : isēnēs* (t. y. pagal fakultatyvinę taisyklę [i]→[e]/[+kirč.]) šalia *imete ‘įmetė’, ikase ‘įkasė’* galėjo atsirasti ir *ēmete, ēkase*. Tai matyti iš tokių, rodos, tik nevarėniškiams būdingų hiperkorektiškų formų, kaip *prēveže ‘privežė’, nōmēre ‘numirė’,* kurias visi kiti šiaurės žemaičiai sako su *pri- (pri-)* ir *nū- (nū-)*. Apžvelgtieji „Ziwato“ faktai dabar leistų Nevarėnų šnektos *ę-* laikyti ir archaizmu, bet kol kas realesnis tebeatrodo ankstesnis aiškinimas.

4. „Ziwato“ alomorfai *i* ypatingos diachroninės interpretacijos nereikalingas. Tai normalus bendralietuviškojo **in* kontinuantas, sutrumpėjęs proklitinėje pozicijoje (panašiai kaip **nō>nu, *prē>pri* ir t. t.).

Atvirasis alomorfai *y (= /e/)*, paprastai vartojamas kaip prielinksnis, galėtų būti kilęs arba iš **i*, arba iš **en*.

Pirmoji alternatyva sunkiai įsivaizduojama ir pagrindžiama. Ji neturėtų jokios atramos dabartinėse lietuvių kalbos tarmėse nei raštijos paminkluose ir, kas ypač svarbu, verstų nukelti **in (>i)* denazalizaciją ir trumpėjimą proklitinėje pozicijoje į tuos laikus, kai balsis *i* dar nebuvo išvirtęs į *ę*. Bet tai negalimas dalykas, kadangi *i* plėtėjimas (t. y. jo virtimas į *ę*) turėjo būti pasibaigęs jau prieš akūtinių galūnių trumpėjimą (t. y. prieš XIII–XIV a.), plg. vns. vard. *āvēs<*avis : dgs.*

⁸ Žr. dar „Ziwato“ tarmei artimiausio Budrių punkto tekstus chrestomatijoje „Lietuvių kalbos tarmės“ (V., 1970, p. 81).

⁹ Dėl *i, u* šiaurės žemaičių proklitikuose žr. Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. – V., 1966, p. 63. Iš ankstesnių tyrinėjimų plg. Kalbotyra, 1962, t. 4, p. 141.

gal. *àvis* < **avī(n)s* ir t. t.¹⁰, o proklitikai trumpėjo tik po šio galūnių pakitimo (net po **ā* išvirtimo į *uo* ar bent *ō*, plg. *pō* < **pā* ir *rōŋkà* < **rankā*).

Atmetus pirmąją alternatyvą, lieka vienintelė reali galimybė: prielinksni *ę*, 1759 m. „Ziwate“ rašomą grafema *y*, reikia kildinti iš **en* ir suponuoti tokią jo raidą: **en* > **en* > **ē*ⁿ > (trumpėjimas dėl proklizės ir jį lydinti denazalizacija) > *ę*.

Dabartinėse lietuvių kalbos tarmėse randame tik postpoziciškai vartojamą **en* kontinuantą, sustingusį vietininko galūnėse, plg.: *galvojè* < **galvāi-én*, *galvosè* < **galvās-én* ir t. t. Grynai teoriškai samprotaudami, iš **en* galėtume kildinti ir daugelio rytų aukštaičių *in*, bet tokios hipotezės niekada negalėtume įrodyti; be to, jai nepritartų kitos aukštaičių tarmės, pažįstančios tik iš **in* kilusį prielinksni ir priešdėlį. Tad artimiausias „Ziwato“ alomorfui *y* = |*ę*| < **en*, be abejo, yra latvių kalbos priešdėlis *ie-* < **en-*, pvz.: *iegrūst* ‘įstumti’ (plg. *igrūsti*), *ieliet* ‘įpilti’ (plg. *ilieti*), *ievest* ‘įvesti’ (plg. „Ziwato“ *y wede* 184,9 (2x) ‘įvedė’)¹¹, taip pat prūsų kalbos prielinksnis ir priešdėlis *en(-)* (rašomas ir *em(-)*, *an(-)*, *am(-)*)¹², pvz.: *En tīrtan deinan etskīuns esse gallan* ‘Am dritten tage auferstanden vonn den Todten’ 155,2–3, *As Druwē ēnstan Swintan Noseilien* ‘Ich gleube an den heyligen Geist’ 157,3–4, *Bhe ni weddeis mans emperbandāsnan* ‘Und fūre uns nicht in versuchung’ 167,14, *Aulauns bhe enkopts* ‘Gestorben und begraben’ 155,1–2 ir t. t.¹³ „Ziwato“ tarmė čia skyrėsi nuo prūsų kalbos tik tuo, kad šalia *ę* < **en* turėjo ir *i*, atsiradusį iš tos pačios morfemos silpnojo apofonijos laipsnio **in*.

5. Galima būtų manyti, kad „Ziwate“ atsispindi senas kalbamojo prielinksnio ir priešdėlio alomorfų santykis. Pagrindinis apofonijos laipsnis **en* iš seno galėjo būti dažniau vartojamas kaip prielinksnis, o silpnasis laipsnis **in* – kaip priešdėlis, arba, tiksliau sakant, preverbas. Vėliau, vieni dialektai galėjo visiems atvejams apibendrinti vieną alomorfą, kiti – kitą. Tokį aiškinimą remtų mūsų inesyvo postpozicija, galinti rodyti, kad prie daiktavardžių galbūt visose tarmėse yra ejęs alomorfai su pagrindiniu apofonijos laipsniu. Tačiau visiškai tvirtos papildomosios distribucijos nebuvimas „Ziwato“ tekste (ir, be abejo, pačioje jo [vertėjo tarmėje]), taip pat nemažas *ę* < **en* ir *i* < **in* vartojimo fakultatyvumas prielinksnio ir ypač priešdėlio pozicijoje, rodos, gerokai prieštarauja tokiai pažiūrai. Tie svyravimai (nors ir rodantys gana ryškia papildomosios distribucijos tendencija) daug lengviau

¹⁰ Apie tai plg. Kalbotyra, 1972, t. 22 (1), p. 82t. ir lit.

¹¹ Dėl jo vartojimo ir kilmės žr. Endzelin J. Lettische Grammatik. – Riga, 1922, S. 503f. (§ 529).

¹² Pavyzdžiai pateikiami iš V. Mažiulio parengto leidinio „Prūsų kalbos paminklai“ (V., 1966). Apie kalbamojo prielinksnio ir priešdėlio fonetinius bei grafinius variantus ir jų vartojimą žr. Endzelin J. Altpreussische Grammatik. – Riga, 1944, S. 141f. (§ 200). Plg. dar Schmalstieg W. R. An Old Prussian Grammar. – University Park and London, 1974, p. 144.

¹³ Daugiau pavyzdžių žr. Trautmann R. Die altpreussischen Sprachdenkmäler. – Göttingen, 1910, S. 327–330 ir ten min. prūsų kalbos tekstų vietose.

paaiškinami dialektų, visose pozicijose turėjusių *en kontinuantą, ir dialektų, turėjusių tik iš *in kilusį prielinksniį bei priešdėlį, kontaktais bei intensyvia sąveika. Tokie kontaktai iš pradžių turėjo sukelti svyravimus visose pozicijose; vėliau vienuose morfologiniuose kontekstuose pamažu ėmė įsigalėti pirmasis alomorfai, kituose kontekstuose – antrasis. Dar vėliau (matyt, nedidelėje teritorijoje teprigijęs) *e* buvo išstumtas visose kitose žemaičių patarmėse paplitusio *i*. Vidinis motyvas, pasitarnavęs kaip to išstūmimo katalizatorius, galėjo būti homonimų konfliktas, prasidėjęs po to, kai jungtukas (ir dalelytė) *er* ‘ir’ vis dažniau ėmė virsti į *e*¹⁴ ir kai tokios galūnės, kaip vns. vard. (*žvāk-*)-*e* ir vns. gal. (*žvāk-*)-*e*, visai supanašėjo. Dėl to tam tikrais atvejais (ypač frazių pradžioje) *e* *kālve* ‘į kalvę; ir kalvė’, *e* *žėme* ‘ir žemė; į žemę’ tipo junginiai turėjo pasidaryti dviprasmiški. Įvedus visose pozicijose alomorfa *i* ‘i’, tas dviprasmiškumas (net jo potenciali grėsmė) išnyko.

6. „Ziwato“ tarmė patikimai lokalizuojama intensyviausios kuršių ir žemaičių dialektų sąveikos areale. Todėl galima atsargiai spėti, kad *en kilmės alomorfai yra į tą tarmę patekęs iš kuršių dialekto. Kol kas tą spėjimą tiesiogiai remtų gal tik XIII a. vokiečių dokumentų vietovardžių formos *Embare* ‘Imbarė’ ir *Empilten* ‘Įpilis’¹⁵, kuriose lyg ir užfiksuotas priešdėlio *en- variantas *em-*. Bet taip spėlioti galima net ir be tokių konkrečių argumentų: juk – šiaip ar taip – kuršiai, be jokios abejonės, sudarė tarpinę grandį tarp tų dialektų, iš kurių formavosi lietuvių kalba, šiuo metu turinti tik *in kilmės prielinksniį bei priešdėlį, ir tų dialektų, iš kurių susidarė latvių kalba, turinti tik priešdėlį, kilusį iš *en. Gali nebūti atsitiktinis dalykas ir tos morfemos tapatumas prūsų kalbos prielinksniui ir priešdėliui *en(-)*¹⁶.

О ФОРМЕ ОДНОГО ПРЕДЛОГА В СЕВЕРОЖЕМАЙТСКОМ КРЕТИНГСКОМ ДИАЛЕКТЕ XVIII ВЕКА

Резюме

В книге „Ziwatas“, написанной в середине XVIII в. на западном говоре северожемайтского кретингского диалекта, предлогу *i* в подавляющем большинстве случаев соответствует написание *y*, которое можно интерпретировать только как *e*. В функции префикса, как правило, выступает алломорф *i-*, соответствующий общелитовскому *i-* или *in-*.

По всей вероятности, *y* (= *e*/) восходит к общебалтийскому *en, представляющему собой прототип древнепрусского предлога и префикса *en* и латышского префикса *ie* < *en-. Существование двух почти комплементарных алломорфов в одном говоре проще всего объясняется контактами диалектов, обладавших только вариантом *en, и диалектов, в которых имелся только вариант, восходящий к *in. Возможно, диалекты первого типа были не литовскими, а куршскими.

¹⁴ „Ziwate“ *y* ‘ir’ pavartotas dar tik du kartus (iš 3031): *At fakie milawfis Jezusas y tare* 106,5, *Kotay* <...> *szlutas, lynciugus, y kytus instrumentus gatawoje* 201,9–11.

¹⁵ Būga K. RR. – V., 1961, t. 3, p. 231 ir 232.

¹⁶ Būga K. Ten pat, p. 171 t.